

Karolinerhuset - gamla gymnasiet

Byggnadsminnen i Kronobergs län

Karolinerhuset - gamla gymnasiet

Copyright © 2016 Länsstyrelsen Kronoberg
Text: Anders Franzén, Jönköpings läns museum
Foto: Anders Franzén, Jönköpings läns museum
Avsnittet Spår av Växjös historia av Åsa Alering, Kulturparken Småland AB.
Layout: C/o Lillebil AB
Tryck: TMG Tabergs
ISBN: 978-91-89285-84-2
Dnr: 434-810-16

Innehåll

Förord	7
Spår av Växjö historia.....	8
Växjö gymnasium bildas	16
Gymnasiets äldre byggnader	18
Nybyggnad omkring 1700	20
Utformningen av gamla gymnasiet	24
Proban	30
1800-talet.....	31
Ögonvittnen berättar.....	34
Stiftsbiblioteket	37
Ombyggnaden 1922–23	40
Gamla gymnasiet under senare decennier	46
Gamla gymnasiet i dag	50
Gamla gymnasiets närmaste omgivning.....	56
Kronologi	60
Källor och litteratur.....	61

Förord

Växjö stads historia är intimt förknippad med kyrkans framväxt och roll. De äldsta byggnaderna i staden är än idag i kyrkans ägo. Domkyrkan med medeltida anor dominerar stadsbilden med sina högresta och spetsiga torn. På den östra kullen blickar biskopsgården Östrabo ned på staden och i olika delar av staden finns domprostgårdar från olika tider. Det gamla gymnasiet, mer känd som Karolinerhuset, är beläget strax invid domkyrkan. Här har flera välkända personer erhållit sin utbildning, exempelvis botanikern Carl von Linné, författaren Viktor Rydberg och gymnastikpedagogen Pehr Henrik Ling. Byggnaden uppfördes åren omkring 1700 som skolhus och har senare tjänat både som bibliotek och administrationslokaler för kyrkan.

Området kring domkyrkan bär även spår av stadens äldsta historia. Detta blev tydligt när Växjö pastorat beslutade att bygga ett nytt församlingshem i anslutning till Karolinerhuset. Arkeologiska utgrävningar föregick byggnationen och på platsen fann man en gård knuten till kyrkans verksamhet. Man fann även ett pilgrims-
märke från medeltiden som befäster platsens betydelse som kyrkligt centrum. Planeringen inför en tillbyggnaden av ett domkyrkocentrum involverade många olika myndigheter och tog 15 år. Huset stod klart 2015. Idag är det nya domkyrkocentrum ett gott exempel på när man lyckats ta hänsyn till platsens känsliga kulturhistoriska värden och pastoratets vilja att använda byggnader i närheten till domkyrkan.

Denna skrift ingår i Länsstyrelsens skriftserie om byggnadsminnen. Författare är fil. dr Anders Franzén, antikvarie vid Jönköpings läns museum.

Kristina Alsér
Landshövding

Heidi Vassi
Länsantikvarie

Spår av Växjös historia

Växjö stad i den södra delen av Smålands inland är det kyrkliga navet i Växjö stift. Stiftet bildades mellan åren 1164 och 1170, genom en utbrytning från Linköpings stift. Sedan dess har domkyrkan och biskopssätets tillhörande verksamhet varit en påtaglig del av stadens liv och miljö.

Kyrkans huvudgård vid slutet av 1100-talet och början av 1200-talet. Gården utgjordes av ett bostadshus med en kupolugn, en ekonomi- eller förrådsbyggnad, samt flera förvaringsgropar och en nedgrävd tunna. Där var också en brunn. I södra delen av tomten, närmast domkyrkan låg ett litet grophus. Under medeltiden används de ofta som enklare typer av hantverkshus och det är möjligt att grophuset användes i samband med byggandet av domkyrkan.

S:t Sigfrid räknas enligt traditionen som Växjö's förste biskop. Denna skulptur av Peter Linde invigdes 1999 och står vid domkyrkans huvudentré. Den visar S:t Sigfrid och hans tre systersöner som följde honom under hans missionsresor.

Växjö fick sina stadsprivilegier 1342 och var under hela 600 år den enda staden i Kronobergs län. Orten hade således varit biskopssäte i över 150 år innan Växjö erhöll sina stadsprivilegier. Den lilla medeltida stadens liv präglades troligen på ett påtagligt sätt av domkapitlets talrika präster, kaniker och andra som var knutna till den kyrkliga verksamheten.

Kyrkan hade under lång tid ansvar även för utbildningsfrågor och det är i ljuset av detta som domkapitlets ansvar för Växjö skola och gymnasium skall ses.

I området kring Karolinerhuset och domkyrkan finns spår av Växjös äldsta historia. I samband med att Svenska kyrkan planerade bygga ett nytt domkyrkocentrum genomfördes en arkeologisk undersökning. Syftet med all arkeologi är att få fram ny kunskap om det förgångna och platsen norr om Karolinerhuset ansågs mycket intressant. Platsen är central för att med arkeologiska metoder förstå uppkomsten och utvecklingen av Växjö som stad. Idag finns få sammanhängande ytor i Växjö centrum, där marken inte blivit påverkad av sentida byggnationer.

Resultaten från den arkeologiska undersökningen visade att platsen hade en lång bebyggelse- och brukningskontinuitet, som började under vikingatiden och som sedan var nära knuten till utvecklingen av Växjö domkyrka. Från slutet av 1100-talet, då Växjö stift bildades, upptäcktes spår av en gård. Gården hade en vardaglig karaktär men tack vare sitt läge i direkt anslutning domkyrkan, som var både ekonomiskt, religiöst och socialt maktcentrum i regionen, bedömdes gården som en av kyrkans huvudgårdar. Med ett

modernt språkbruk skulle man kunna säga att gården vid kyrkan fungerade som ett centrum för lager och distribution av kyrkans resurser.

Gården utgjordes under tidigt 1200-tal, av ett bostadshus med en kupolugn, en ekonomi- eller förrådsbyggnad, samt flera förvaringsgropar och en nedgrävd tunna. Där var också en brunn. I södra delen av tomten, närmast domkyrkan låg ett litet grophus. Under medeltiden används de ofta som enklare typer av hantverkshus och det är möjligt att grophuset användes i samband med byggandet av domkyrkan.

Slutet av 1200-talet var en expansiv period. Det fanns ingen stad, men det växte fram en mängd kyrkliga institutioner kring kyrkan, som exempelvis ett helgeandshus, en domskola och ett domkapitel. År 1276 brändes domkyrkan i en strid mellan kungen Magnus Ladulås och hans bror Valdemar, som försökte ta tillbaka kronan med dansk hjälp. När kyrkan byggdes upp igen anpassades den till domkapitlets ökade mängd präster. Man byggde också om tornet i tegel och kryssvalv, samt byggde en ny sakristia norr om koret. Under samma tid anlades en byggnadshytta för metallhantverk på gården vid kyrkan. Funktionen att förvalta och förvara var fortfarande kvar, men sannolikt anpassades gården till kyrkans behov av att framställa byggandsmaterial, samt att laga och tillverka metallverktyg som behövdes till reparationen och ombyggnationen av domkyrkan. Kopplingen till kyrkans byggnationsfas och ekonomi har lett till hypotesen att det kan ha varit syssломannens gård. Syssломannen var en högt uppsatt person som ansvarade för kyrkans byggkassa under medeltiden.

Kyrkans gård från mitten av 1200-talet till början av 1300-talet. Utöver huvudgårdens funktion att förvalta och förvara resurser, anlades en byggnadshytta på tomtens norra del. I och utanför huset fanns ässjor och en gjutrop. Det fanns också lämningar av enklare arbetsskjul. Spåren av arbetet var förutom själva husen och anläggningarna, fragment av ugnsväggar, järn- och kopparslagg, samt delar av gjutformar.

Byggnadshyttan, som låg på tomtens norra del, verkar ha haft en enklare konstruktion med flätade väggar utan lerklining. I huset fanns två ässjor och utanför huset fanns flera gropar, som tolkades som enklare ässjor och en gjutgrop. Det fanns också mycket spår av enklare stolpburna arbetsskjul. Spåren av arbetet var förutom själva husen och anläggningarna fragment av ugnsväggar, järn- och koppar-slagg och delar av gjutformar.

År 1342 fick Växjö sina stadsprivilegier av kungen Magnus Eriksson. Det innebar att alla jordlösa hantverkare i regionen var tvungna att flytta till staden och bedriva verksamhet. Generellt grundande kungamakten stöder för att skapa administrativa stödjepunkter i riket, men här i Varend, i landets södra utkant, hade kungen väldigt lite makt. För att ändå skapa kontroll gav han istället makten till sin bundsförvant kyrkan. När Kalmar, Eksjö, Västervik, Jönköping och Vimmerby var kungliga städer, var alltså Växjö biskopens stad och en stor del av skatterna och tullavgifterna gick därför till kyrkan.

Samtidig som Växjö utvecklades till en stad förändrades gården genom en fördubbling av antalet ekonomibyggnader. Socknarna och systemet med tiondeskatt utvecklades fullt ut och det fanns antagligen behov av mer förvaringsutrymme på kyrkans huvudgård. Av benmaterialet framgick att det främst funnits vuxna nötkreatur på gården. Sannolikt slaktdjur som förts till kyrkan som tiondeskatt.

Metallhantverket fanns kvar i byggnadshyttan under 1300-talet, men när kyrkan inte hade så stora renoveringsbe-

hov, används hyttan även som ett hus där man bakade, samt torkade och rökte kött, fisk och växter.

Under mitten av 1300-talet blev Varend åter gränsbygd mellan Danmark och Sverige och domkyrkan eldhärjades av Albrekt av Mecklenburgs soldater. Att kyrkan var i dåligt skick märks av påvens indulgensbrev, som lovade syndernas förlåtelse för alla som lämnade pengar till domkyrkans byggekassa. Kyrkans återuppbyggnad speglades i det arkeologiska materialet genom att hantverkshuset återigen blev en byggnadshytta, med ugnar och ässjor för metallhantverk både i och utanför huset. Söder om gården byggdes tre grophus, som användes i samband byggnadsarbetena. Vid samma tid sattes ett kraftigt plank upp i södra delen av tomten för att skärma av gården från de ständigt pågående byggnadsarbetena.

Växjö var under 1400-talet fortfarande en liten stad med borgmästare, rådhus, badhus och hus för stadens gillen där man också höll tingsförhandlingar. Efter 1485 byggdes också ett franciskanerkloster. Under slutet av 1300-talet eller början av 1400-talet byggdes en modern residensbyggnad av trä i södra delen av tomten, närmast kyrkan. Enligt en skriftlig uppgift från 1500-talet ska "den gamla biskopsgården" ha legat norr om domkyrkomuren och väster om skolan, så tomten kan ha använts som just en biskopsgård under slutet av medeltiden.

Längs residensets och gårdens östra sida sattes en mur upp. Denna skärmade av kyrkobesökare och pilgrimer från gården, som nu fick en mer sluten karaktär med privat trädgård.

Huvudgården under 1300-talet - fler intäkter och ny verksamhet. Metallhantverket fanns kvar i byggnadshyttan under 1300-talet, men när kyrkan inte hade så stora renoveringsbehov, används hyttan även som ett hus där man bakade, samt torkade och rökte kött, fisk och växter.

Efter reformationen på 1500-talet tillhörde gården inte längre kyrkan. Man kan inte veta vem som bodde där, men antagligen en kunglig tjänsteman som arbetade inom slottslänet Kronoberg. Att det var en högt uppsatt person syns genom att trädgården utvecklades för att efterlikna en renässanssträdgård.

På 1600-talet, kanske efter den stora branden år 1658, ändrades infarten till Växjö stad och det byggdes en ny väg som gick rakt över den gamla tomten. Boningshuset på gården fanns kvar under 1600-talet, men nu användes det av präster som arbetade i skolan. Trots att man hade byggt om huset vid flera tillfällen så var det i dåligt skick. Under slutet av 1600-talet hade det, enligt skriftliga källor demonterats, så det endast var ruiner kvar. Fram till 1800-talet användes tomten endast för trädgårdsodling och bete. Därefter övertogs marken av staden och gjordes om till park.

Biskopsgård 1400 till 1543. Längs residensets och gårdens östra sida sattes en mur upp. Denna skärmade av kyrkibesökare och pilgrimer från gården, som nu fick en mer sluten karaktär med privat trädgård.

Växjö gymnasium bildas

Domkapitlet i Växjö var den institution som ansvarade för verksamheten och förvaltningen i stiftet. Redan under 1200-talet var det just domkapitlet och klostren som ansvarade för den tidens skolväsende och härigenom grundlades kyrkans betydande och långvariga inflytande över utbildningen i allmänhet. Domkyrskolorna var naturligtvis förlagda till stiftsstäderna och utbildningen av präster var den centrala uppgiften. Under medeltiden förekom även stadsskolor, som respektive stad ansvarade för. Sådana fanns exempelvis i Stockholm, Örebro, Jönköping och Kalmar.

Skolan i Växjö var uppdelad i två avdelningar – en lägre elementarskola och en högre skola som påminde om ett prästseminarium. Läsämnena i den högre skolan var exempelvis kristendomskunskap, latin, logik och sång. En hel del av skoltiden var förlagd till domkyrkan där eleverna medverkade med bland annat körsång.

År 1571 infördes en ny kyrkoordning och den omfattade även landets första protestantiska skolordning. I trivialskolan, som den kallades redan i ett tidigt skede, var huvudämnena latin, kristendom och sång. En skoldag kunde börja kl. 5 på morgonen och fortsatte fram till en rast mellan 08.00 och 09.00. Efter en timme var det matrast och därefter påbörjades undervisningen åter kl. 12.00. Dagen avslutades kl. 5 på eftermiddagen och undervisning bedrevs även på söndagarna.

Under 1600-talet erhöll trivialskolan delvis en ny inriktning för att tillgodose kunskapsbehoven även hos exempelvis krigsmakt och näringsliv. Genom 1649 års skolordning stadgades att trivialskolorna utgjorde grunden för utbildningen

och att högre utbildning gavs hos gymnasier och högre lärdomsskolor. Den högsta utbildningen inom det dåvarande Sverige erbjöds vid universiteten, exempelvis i Uppsala, Tartu och Åbo.

Den 30 mars 1643 grundades Växjö gymnasium av drottning Kristinas förmyndarregering och det var det första i Småland.

Växjö gymnasium har varit inrymt i ett par olika byggnader i anslutning till domkyrkan. Foto ca 1930
Paul Boberg, Smålands museum.

Gymnasiets äldre byggnader

Det är troligt att det fanns ett särskilt skolhus redan under medeltiden, men ett tidigt belägg är från 1570. Då berättas det om att danskarna anfallit Växjö och bränt staden. Stadens skolhus var emellertid en av få byggnader som klarade sig undan förstörelsen.

Skolan i Växjö var under större delen av 1600-talet inrättad i den skolbyggnad, som färdigställdes 1613. Denna byggnad låg något öster om den som vi i dag kallar Gamla gymnasiet, var av trä med ekspån på taket och den beskrevs av samtiden som påkostad och välbyggd. I bokverket *Suecia antiqua et hodierna*, som i illustrationer skildrar Sverige omkring sekelskiftet 1700, framstår gymnasiet som en byggnad med hög resning och spiror som kröner gavelröstena. Vid huvudingången fanns en liten utbyggd farstu. Även vid denna tid var gymnasiebyggnaden placerad alldeles invid domkyrkan.

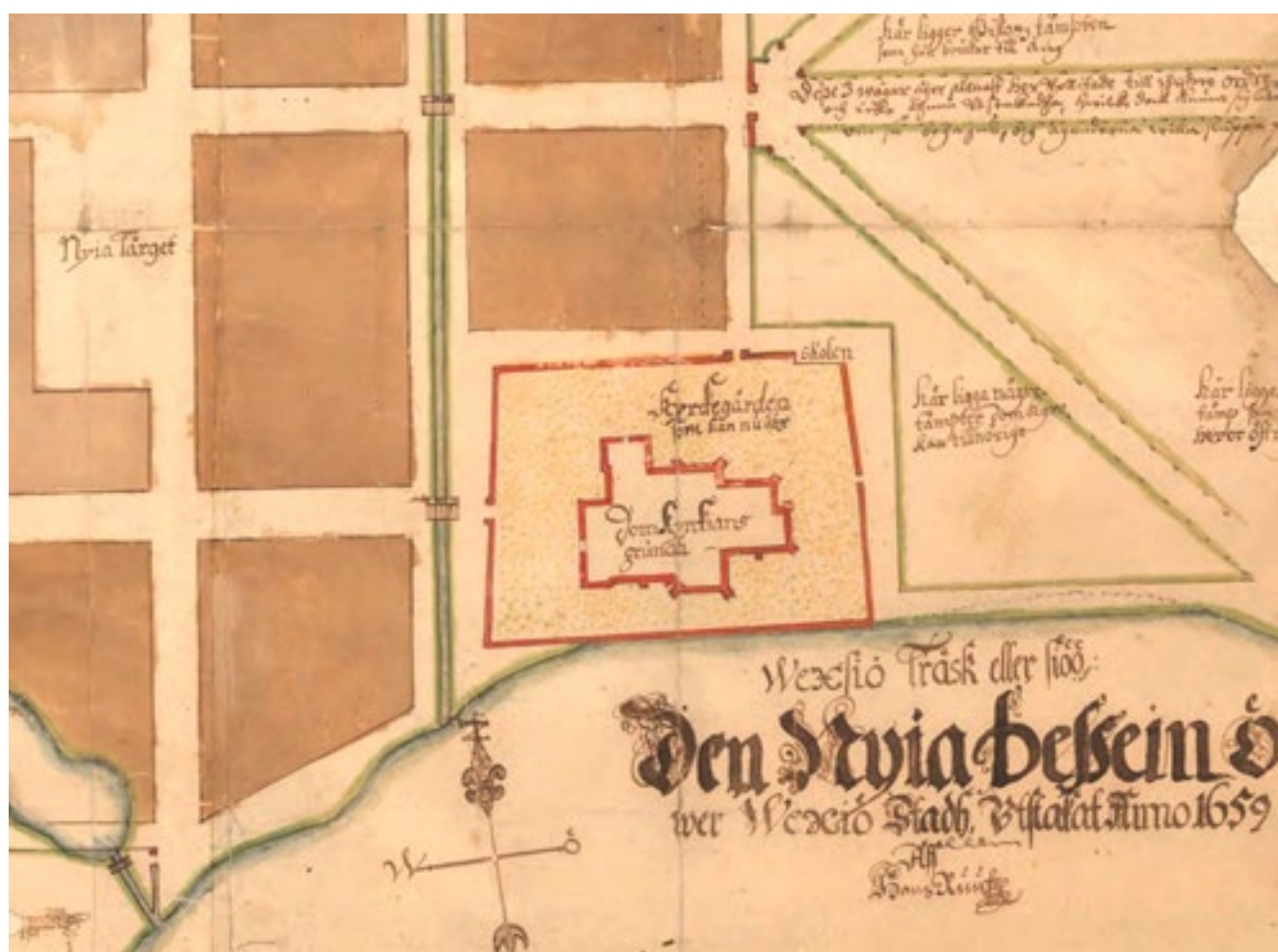
Vi vet inte mycket om hur denna byggnad var utformad invändigt, men den hade två våningar varav den nedre disponerades av den lägre trivialskolan och den övre inrymde de två salarna för gymnasiet. För eleverna fanns enkla skolbänkar och lärarna hade en kateder i varje rum. I den största salen i övervåningens gymnasium fanns en dubbelkateder och vid festliga tillfällen kunde en tronhimmel av rött kläde sättas upp. Troligen fanns det inledningsvis ingen anordning för uppvärmning av byggnaden.

På den avbildning av Växjö som gjordes i slutet av 1600-talet framstår det dåvarande gymnasiet som en av de större byggnaderna i staden, vid sidan om domkyrkan. Efter *Suecia antiqua et hodierna*.

Denna karta över Växjö från 1659 tillkom som en följd av stadsbranden året innan. Domkyrkan omges av en kyrkogård, som gränsar direkt mot Växjösjön. I det nordöstra hörnet av kyrkogården har den dåvarande skolbyggnaden av trä markerats.

Arkiv: Lantmäteristyrelsen.

Nybyggnad omkring 1700

Den befintliga gymnasiebyggnaden var i slutet av 1600-talet kraftigt förfallen och därför föreslog biskopen Samuel Wiraenius 1690 att ett nytt skolhus skulle uppföras. Om ett nytt skolhus uppfördes av sten bedömdes detta inte bli mycket dyrare än om man skulle reparera den gamla träbyggnaden, tack vare att stenmaterial kostnadsfritt skulle kunna hämtas från ruinen efter Kronobergs slott. För övrigt ömmade Wiraenius starkt för utbildning och förkovran inom sitt stift och det var också vid denna tid som han beslutade att inrätta ett gymnasium i Per Brahe dy:s gamla tingshusbyggnad på Visingsö.

Biskopens förslag att ersätta det gamla skolhuset i Växjö föll i god jord och Kronan avsatte medel till genomförandet 1690. Byggstarten drog ut på tiden, men 1695 gjordes en ansträngning och arbetena kom igång.

Platsen för nybygget var inom området för en av de två ”läsmästergårdarna”, som låg norr om domkyrkan. Den östra av dessa var bebyggd med en tjänstebostad för en av lärarna och denna ”lektorsgård” var då i ytterst dåligt skick. Den kom aldrig att rivas, utan den fick stå kvar bredvid det blivande gymnasiet och förfalla.

Till ansvarig för nybygget utsåg biskopen den tyskättade murarmästaren Fabian Wolther och domkapitlet skulle själv bistå med tolv hantlangare. Den nya byggnaden skulle uppföras av sten, vilket var ovanligt till och med i en stiftsstad, och stenmaterialet hämtades som planerat från Kronobergs slottsruin. Som så ofta vid denna tid kom byggprocessen att kantas av upprepade förseningar. När stenstommens väggar nått knappt halva sin höjd avstannade

bygget helt på grund av materialbrist. Wolther lovade att återuppta arbetena våren 1697, men han avled innan detta kunde ske. Minnet av byggmästare Wolther lär leva kvar i en inristning – ”F.W.” – invid byggnadens ingång, men inskriften är överputsad sedan länge.

Uppdraget att slutföra arbetena gavs då till murarmästarna Jonas Nilsson och Johan Håkansson. Kontakt med dessa två hade man fått via prosten Erlandus Dryselius i Jönköping, där de var verksamma. År 1699 var stommen uppmurad och samtidigt uppfördes takstolarna av byggmästaren Lars Höflin från Eksjö. Höflin var verksam runt om i Småland och uppförde bland annat klockstaplar i Frödinge och Näshult. Följande år försågs yttermurarna med kalkputs och taket belades med spån. Byggnaden kröntes av en sexkantig takryttare, vars fönster gav ljus åt en sal för anatomiska studier.

Visserligen var gymnasiebyggnadens exteriör färdigställd omkring år 1700, men inredningsarbetena fortskred etappvis. År 1703 saknades fortfarande fönster och undervisningen bedrevs därför fortfarande i det gamla skolhuset. Det läckande taket där beordrades lagas med överblivet ställningsvirke från nybygget. Inredningsarbetena fortsatte och den nya byggnaden bedömdes inte vara färdigställd förrän 1715.

Gymnasiets exteriör utgjordes av puts, som målades i en röd kulör, men de markerade lisenerna var gråvita. Lisener är en sorts vertikala markeringar, som liknar infällda pelare i fasaden. Den röda kulören skapades genom att man krossade tegel från Kronobergs slott till ett fint pigment och blandade det i kalkfärgen.

I denna vy över Växjö, som troligen är från 1870-talet, dominerar domkyrkan, som vid denna tid fått sin prägel efter den ombyggnad i nygotisk stil, som arkitekten Carl Gustaf Brunius ledde omkring 1850. Strax till höger om kyrkan står gymnasiebyggnaden. Bortom gymnasiebyggnaden skymtar en stor ljus byggnad, vilken är länsresidenset vid Stortorget.

Arkiv: Smålands museum.

Denna karta från 1697 upprättades samtidigt som bygget av skolutbygget pågick. Domkyrkotomten är det gröna området något till höger. Strax norröver (markerat med 116) visas gymnasietomten. Ytterligare lite norrut är den östra stadsporten markerad med rött. Vid denna tid nådde Växjösjön nästan ändra fram till kyrkogårdsmuren. Arkiv: Lantmäteristyrelsen.

Fönstren bestod av små glasrutor med tät blyspröjsning och efter varje dags undervisning tillbommades byggnaden med fönsterluckor.

Vid färdigställandet inrymde gymnasiet tre lärosalar i bottenvåningen och två en trappa upp. De yngre eleverna undervisades i bottenvåningen och gymnasisterna disponerade övervåningen. Byggnadens största rum på övervåningen – våra dagars stora samlingssal – beskrevs så här omkring 1770:

Den större Läro-salen är ett prydeligt rum, som nyttjas utom dagelige föreläsningar, til Präst-möten och andre högtidelige tillfällen. På väggarne finnes de fleste Biskopars Portraiter och wid ena muren är Musik-läktare.

Vid denna tid saknade byggnaden uppvärmning, vilket borde ha begränsat dess användning under vinterhalvåret.

Den ovan nämnda salen för anatomistudier som fick sitt ljus från fönster i takryttaren har jämförts med Gustavianum i Uppsala. Universitetsbyggnaden Gustavianum är försedd med en takkupa sedan 1660-talet och här inrymdes en så kallad anatomisk teater där man genom obduktioner kunde undervisa i anatomi.

Sommaren 1726 gjordes denna uppmätning av Växjö. Här är domkyrkan och byggnaden för gymnasiet och skolan tydligt markerade. Tomten som omger skolbyggnaden var en bördig äng, inhägnad av en hankärgårdsgård och väster om denna låg den domkyrkotomt som lektor Holmgren disponerade. Nordost om skolbyggnaden låg stadens östra tull. De långsmala tomterna väster om domkyrkan var klockare- respektive kaplansgård. Arkiv: Lantmäteristyrelsen.

Utformningen av gamla gymnasiet

Det är inte klarlagt vem som ursprungligen gestaltade gymnasiebyggnaden, men det har i förbigående antagits att murmästaren Fabian Wolther varit upphovsman. I översiktsverket *Ny Smålands beskrifning* från 1846 anges att ”*ritningen war gjord af en wid Fortificationsstaten i Jönköping*”.

Det är en lockande tanke att koppla gymnasiebygget till landshövdingen Erik Dahlbergh i Jönköping. Han var på 1690-talet engagerad i utformningen av ett nytt rådhus och en skolbyggnad i Jönköping. Dessa byggnader är bevarade och kallas i dag Gamla rådhuset och Kristinagården. Han upprättade också ett förslag till en kyrkobyggnad i Karlshamn. Arkitektrollen var således inte främmande för Dahlbergh.

År 1689 sändes en skrivelse från Jönköping till kungen där landshövding Dahlbergh vädjade om att medel skulle avsättas till ett nytt skolhus i staden. Till denna skrivelse bifogades en förslagsritning upprättad av Dahlbergh själv. Detta skedde parallellt med att de skolansvariga i Växjö också vädjade till kungen om medel till en ny skolbyggnad i sin hemstad. Båda de två propåerna föll i god jord och medel beviljades således från Kronan. Med redan upprättade ritningar i åtminstone ett av projekten ligger det nära till hands att även det andra planerades utifrån en liknande utformning och att Erik Dahlbergh stod för denna. Den ovan anförda uppgiften att någon vid Fortifikationsstaten i Jönköping utfört ritningarna stöder hypotesen – det var just Erik Dahlbergh som var chef för denna institution, vid sidan om landshövdingeämbetet.

Om man jämför de två skolbyggnaderna, men också rådhusbyggnaden, kan man också finna flera likheter. Visserligen

är originalritningarna till skolbyggnaden i Jönköping inte återfunna och den bevarade skolbyggnaden delvis ombyggd, men genom samtida beskrivningar vet vi en hel del om dess äldsta utformning. Likheterna mellan skolhusen i Växjö och Jönköping samt det ovan nämnda rådhuset framkommer främst i byggnadernas proportioner, fasadindelningen med vertikala lisener, och att alla tre byggnader är eller har varit försedda med vapentavlor över huvudingångarna. Vidare var alla de tre byggnaderna avfärgade i rött med kontrasterande kulörer på lisenerna. Någon takryttare liknande den på Växjö gymnasium återfinns inte på skolhuset i Jönköping, men rådhuset hade just en polygonal takryttare.

Utöver ovanstående kopplingar fanns det även mer konkreta samband mellan byggena i Växjö och Jönköping. År 1696 påbörjades såväl gymnasiebygget i Växjö som rådhusbygget i Jönköping och ansvarig byggmästare vid båda dessa var murmästare Fabian Wolther. När Wolther dog året därpå behövde man anlita någon annan som kunde ansvara för Gymnasiebygget i Växjö. Genom kontakter via prosten i Jönköping, Erlandus Dryselius, överlämnades byggmästarssyslan till murmästarna Jonas Nilsson och Johan Håkansson, som båda kom från Jönköping. Dryselius ömmade mycket för skolundervisning och hade själv varit elev i Växjö på 1650-talet.

Sammantaget gör ovanstående uppgifter att det är troligt att landshövdingen i Jönköping Erik Dahlbergh stått för utformningen av Växjö gymnasium.

Denna målade vapensköld över huvudingången visar att kung Karl XII (C XII) regerade när byggnaden uppfördes.

En eftermiddag i slutet av maj 1740 slog blixten ned i domkyrkans torn. Elden spreds från tornkonstruktionen via öppningen bakom läktarorgeln in i själva kyrkorummet. Efter ett par timmar hade hela kyrkobyggnaden och dess inredning gått förlorad, med undantag för sakristian. Gymnasiet, som inte stod långt från domkyrkan, hotades också men det var endast takryttaren och delar av taket som skadades.

Gymnasiets bibliotek, som förvarades i ett utrymme högt uppe i kyrktornet, blev emellertid med några undantag lågornas rov. Biblioteket omfattade något hundratal volymer, med material även från medeltiden.

Med en ödelagd domkyrka uppstod en rad praktiska problem. Ett löstes när man beslutade att fira gudstjänster i den stora salen i gymnasiets övervåning. En del praktiska

Denna teckning visar gymnasiebyggnaden efter att den byggts om efter domkyrkans brand 1745. Takryttaren förhöjdes och försågs med ett urverk, allt för att göra den provisoriska kyrkobyggnaden mer kyrkolik.
Arkiv:Växjö bibliotek.

anpassningar genomfördes genom att en musikläktare uppfördes vid salens ingång och att man skapade några fasta kyrkbänkar i lokalen.

Även en del utvändiga förändringar genomfördes och då i syfte att göra gymnasiebyggnaden mer kyrkolik. Takryttaren, som skadats vid branden, gjordes högre av byggmästaren Sven Swahn från Karlskrona. I den förhöjda takryttaren satte man in ett slagur, som tillverkats av Petter Ernst och som senare blev en av sin tids främsta urmakare i landet. En malmklocka sattes också upp här så att man genom ringning kunde samla församlingen till gudstjänst. Klockan gjöts av klockgjutaren i Jönköping Elias Fries. För övrigt var byggnaden troligen oförändrad och en resenär konstaterade 1759 att gymnasiet var rött.

Efter den ödesdigra domkyrkobranden påbörjades arbetet att iståndsätta kyrkobyggnaden igen. Den första gudstjänsten i domkyrkan efter branden hölls hösten 1745, men arbetet var då långt ifrån avslutat. Exempelvis återställdes tornet först omkring 1755. När kyrkan successivt åter togs i anspråk kunde skolhuset åter tjäna mer renodlat för undervisning. Småreparationer förekom kontinuerligt, men år 1775 erhöll exteriören en ny färgsättning. Då avfärgades väggarna i gult, fransett lisenerna, som blev blå.

Karolinerhuset - gamla gymnasiet

Det finns många likheter mellan Gamla gymnasiet i Växjö och Gamla rådhuset i Jönköping. Mycket talar för att landshövdingen Erik Dahlbergh inte bara ritade rådhuset i Jönköping, utan även gymnasiebyggnaden i Växjö.

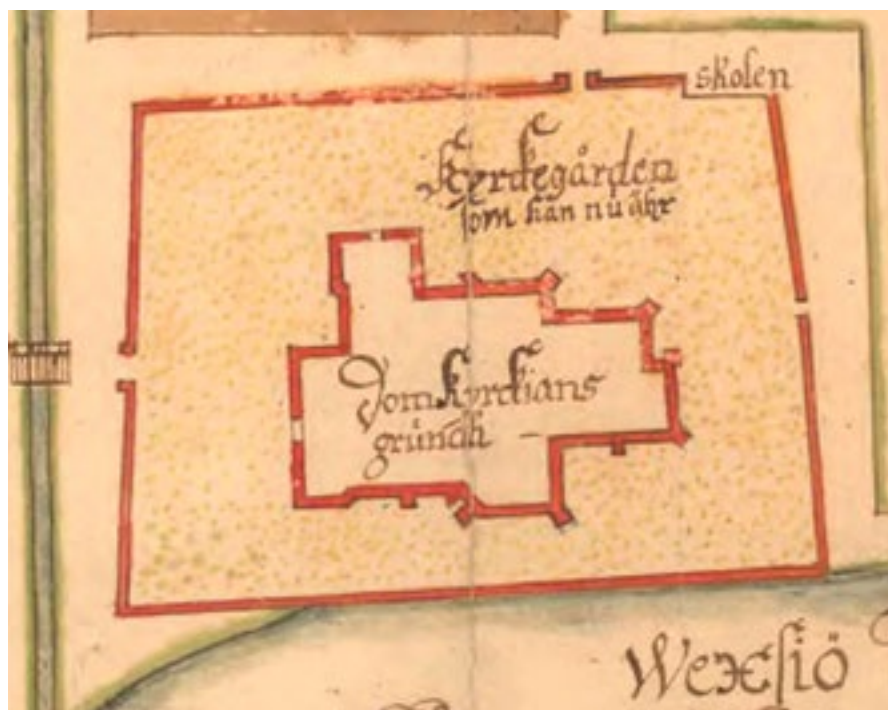

Denna karta från 1783 visar inte bara domkyrkans omgivningar utan även kyrkobyggnadens planlösning. Arkiv: Lantmäteristyrelsen.

Proban

Skolungdomen uppförde sig naturligtvis inte alltid som lärarna önskade och därför fanns det en rad möjligheter att tillrättavisa eleverna. Vid den mur som omgav domkyrkans park fanns på den östra sidan ett murat skjul som kunde användas som arrestrum för vanartiga elever, troligen uppfört 1627. Detta "fängelse" kallades Proban eller Carcer av latinets ord för skolfängelse. Liknande utrymmen kunde även finnas vid andra lärdomsanstalter.

Att hamna i den ouppvärmda, ogästvänliga proban under några dagar var ett hårt straff, men det berättas mer än en gång om att skolkamrater muntrat upp den arresterade med både mat, öl, brännvin och tobak. Straffet att sätta elever i proban kom allt mer att ifrågasättas och i stället föredrog man spöstraff. När kyrkogårdsmuren skulle repareras 1723 valde man därför att riva proban.

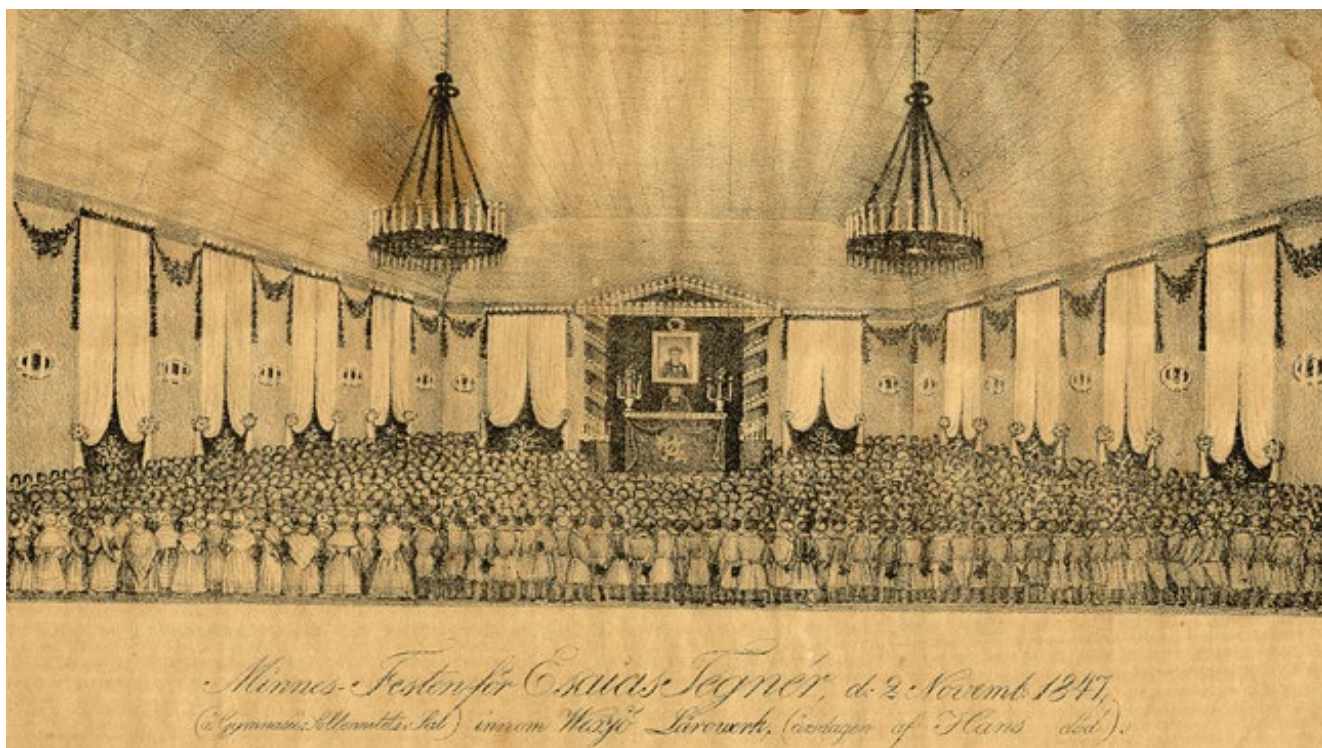

Den så kallade Proban var integrerad i kyrkogårdens östra mur. Detalj av karta från 1659. Arkiv: Lantmäteristyrelsen.

1800-talet

I början av 1800-talet skedde stora förändringar i många avseenden. Den gamla skolbyggnaden hade blivit otillräcklig och därför lät man 1802 uppföra ytterligare en av trä. I denna nya byggnad undervisades de lägre klasserna medan gymnasisterna stannade kvar i den gamla stenbyggnaden. Vid denna tid blev

det vanligt att kyrkogårdar i städernas centrala delar konstaterades skapa sanitära problem och ha utrymmesbrist. Därför övergav man dem ofta och anlade i stället begravningsplatser strax utanför stadskärnorna. Detta företogs i Växjö 1807 då den nuvarande Tegnérkyrkogården togs i anspråk. Ett par år

I samband med ombyggnaden 1828–31 inreddes en stor solennitetssal i övervåningen. Det var här som biskopen Esaias Tegnér höll sina berömda skoltal. Arkiv: Smålands museum.

senare omskapades kyrkogården kring domkyrkan till park genom att gravstenar grävdes ner och nya gångar anlades. Efter hand planterades träd, bland annat lönnar.

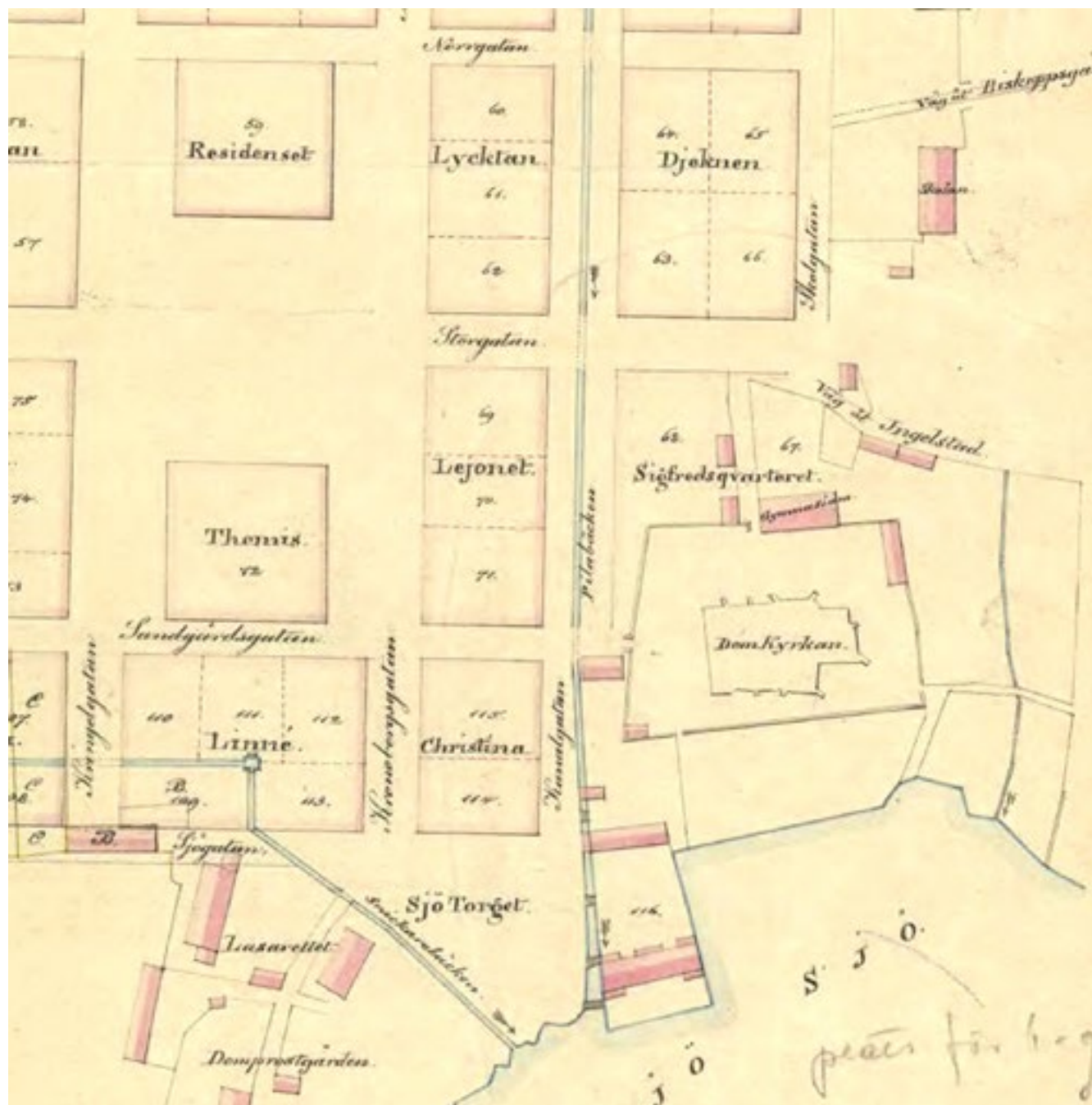
1800-talets första hälft medförde många ändringar av den gamla gymnasiebyggnaden. Takryttaren revs i början av 1800-talet och 1815 såldes malmklockan till Tannåkers församling några mil väster om Växjö, där den fortfarande kan beskådas i klockstapeln.

I början av 1820-talet aktualiserades en större ombyggnad och reparation av gymnasiebyggnaden. Esaias Tegnér, som blivit biskop i Växjö 1824, engagerade sig i frågan. Tegnér bodde de första åren kvar i Lund, men flyttade till Växjö 1826 och bosatte sig på Tufvan, ett lantställe strax utanför staden. Han flyttade in i biskopsgården Östrabo först 1827. Som biskop hade han huvudansvar för gymnasiet och under sin biskopstid höll han regelbundet högtidstal vid gymnasiets årsfester. Dessa tal var inte bara avsedda för skolkollet, utan en begivenhet som lockade åhörare även från andra städer och grannstift.

Åren 1828–1831 genomfördes en stor ombyggnad av gymnasiehuset i vilken bland annat arkitekten vid Överintendentsämbetet i Stockholm Johan Abraham Wilelius var engagerad. En väsentlig förändring var att man byggde om taket och takstolarna så att konstruktionen blev lägre. Vidare inrättade man för första gången ett värmesystem i byggnaden. Bottenvåningens rum försågs med kakelugnar och rökkanaler lades in i stommens murar. Att endast bottenvåningen värmdes upp berodde på att den nu disponerades för gym-

nasiets undervisning och att det i övervåningen skapades en stor solennitetssal. Det var i denna sal som Tegnér höll sina berömda skoltal. Övervåningens andra rum nyttjades som ”naturaliekabinett”, d.v.s. ungefär som naturhistoriskt museum.

Året efter stadsbranden 1843 upprättades denna karta över Växjö. Utfyllnader hade nu medfört att kyrkoplatsen inte längre låg invid Växjösjön. Vid denna tid hade man anlagt en helt ny begravningsplats utanför stadskärnan och upphört med begravingar kring domkyrkan. Gamla gymnasiet fungerade nu som renodlat gymnasium och en skola för de lägre klasserna hade fått ett eget hus ett par hundra meter mot nord-nordost. Arkiv: Lantmäteristyrelsen.

Ögonvittnen berättar

Växjö gymnasium har haft många välkända elever och en handfull av dessa har efterlämnat berättelser om sina skolupplevelser. Botanikern Carl von Linné, författaren Viktor Rydberg, gymnastikpedagogen Pehr Henrik Ling och teologen Samuel Ödmann är några bekanta elever.

Prästsonen Carl Linnaeus, senare adlad von Linné, skrevs in i skolan i Växjö 1716 när han var nio år gammal. Vid 16 års ålder flyttades han upp i gymnasiets högsta årskurs och 1727 avslutade han sina studier här för att fortsätta vid Lunds universitet.

Det finns berättelser om att Carl varit en måttligt begåvad och ambitiös elev under Växjötiden, men dessa har också ifrågasatts. En av skolans lärare, lektorn och läkaren Johan Rothman, fick särskilt stor betydelse för den blivande botanikern. Under det sista skolåret gav Rothman den vetgirige Carl privatlektioner i bland annat botanisk systematik.

Den mest kända elevskildringen av skolan författades av teologen Samuel Ödmann 1830. Hans berättelser skildrar skolförhållandena på 1760-talet. Undervisningssituationen får en livlig beskrivning när han återger en vardaglig scen från de lägre klassernas enda lärosal där fyra klasser undervisades samtidigt (stavning och språk moderniserat):

"I detta stora rum församlades alla fyra klasser på en gång, varvid – under läsningen – ett så förfärligt buller uppstod att aldrig – inte ens på den stormigaste sockenstämman eller på den liderligaste krogen – värre oväsen kunde höras. Fyra gossar, som för att höras under denna symfoni, nödgades skrika med full

hals och fyra kollegor (lärare) som rättade med lika dundrande stämman, samt ständig interfoliering med risslag, gråt och mycket skrån, gjorde att den som stod i dörren, icke kunde urskilja något ord, utan trodde sig vara stadd i en dröm där allt blandades med jämmer och oreda: Latin, glosor och stryk".

Gymnasiets undervisning skedde vid denna tid i övervåningens salar – ett större och ett mindre så kallat auditorium. Gymnasieeleverna var indelade i tre klasser: Första årskursens så kallade translater, därefter nederringsgymnasister och slutligen överringsgymnasister.

Endast en dag om året var Samuel Ödmann och hans skolkamrater befriade från undervisning. Det var när alla begav sig ut i naturen för att plocka "tallstrunt" – späda tallskott. Dessa användes vid tillverkning av öl och gavs till skolans rektor.

Skolungdomarna hyrde i regel sängplats hos någon mindre bemedlad fastighetsägare i staden. Det kunde vara någon husägare som hyrde ut ett par kammare och i varje kammare kunde fyra elever bo och ofta delade två på samma säng. Standarden tycks ha varit mycket enkel och Samuel Ödmann och hans kamrater kallade bostadsrummen för "djäknestall". Vid terminsstarten skickade elevernas föräldrar med så kallad "påsamat", som skulle räcka hela terminen. Det rörde sig om smör, ost, bröd, mycket fläsk, ärtor, gryn, malt samt salta och torkade "bocklår".

En annan elev som skildrat sin skoltid är Abraham Rundbäck. Han skulle senare bli riksdagsman och skolreformator.

Rundbäck genomgick Växjö gymnasium 1845–48 och

var barnfödd i Barnarps socken söder om Jönköping. Försedd med gott läshuvud fick han möjlighet att genomgå trivialskolan i Jönköping och blev där en framstående elev. Under denna tid var han bänkkamrat med den blivande författaren Viktor Rydberg och de blev goda vänner. Tillsammans gav de ut en egen skoltidning. De påbörjade båda sina studier i Växjö hösten 1845, men Rydberg valde att avsluta dessa i förtid för att bli journalist. Rundbäck avslutade gymnasiestudierna våren 1848 med de högsta betygen som någonsin utdelats i skolans historia.

Efter gymnasiet studerade Rundbäck vid Lunds universitet och var lika framgångsrik där. I stället för en akademisk karriär valde han det ekonomiskt mer säkra alternativet som lärare och återvände till sin gamla gymnasieskola i Växjö och blev sedermera lektor i matematik. Det var parallellt med detta uppdrag som han verkade som riksdagsman och skolreformator. Rundbäck berättar livfullt om sin skoltid. En företeelse som upptog elevernas intresse var hur lärare och elever titulerade varandra. Äldre lärare och lektorer fick gärna säga "du" till eleverna, men om någon av de yngre lärarna eller drängarna (lärare som inte var lektor) tilltalade en elev med "du" blev denne missnöjd. Precis som Samuel Ödmann på 1760-talet bodde Rundbäck enkelt även på 1840-talet. *Jag bebodde första terminen en vindskupa med ett fönster, knappast större än en vanlig ruta. Uppgången bildades af en stege, som togs bort om nätterna och vid andra tillfällen, då han stod i vägen på köksgolvet i nedre våningen, derifrån han upprestes. Rummet var ock så lågt, att jag endast midt i detsamma kunde gå rak.*

Botanikern Carl von Linné studerade i Växjö från nio års ålder och elva år framåt. Han avslutade sin gymnasietid i april 1727. Denna byst av skulptören John Börjeson tillkom 1909 och är placerad sydväst om domkyrkan.

Om kosthållningen berättar han. *Min kost bestod af en middag hos Wernelins som betaltes med 14 skilling, och dessutom hade jag med mig en hel kista med bröd och en stor ost från hemmet, hvilket tjenade mig till frukost och quällsvard.*

Vid 1800-talets mitt bedömdes gymnasiebyggnaden vara för liten och omodern och detta ledde till att man sökte nya lokaler. Som ett första steg flyttades gymnasiet till de lägre klassernas skolhus, men detta var bara ett provisorium. År 1859 stod en ny skolbyggnad (nuvarande Norrtullskolan) nära biskopsgården Östrabo klar och året därpå flyttade man in. Tjugo år senare flyttade gymnasiet vidare till det nya högre allmänna läroverket, uppfört efter ritningar av arkitekt Magnus Isaeus.

När huvuddelen av undervisningen lämnat den gamla gymnasiebyggnaden 1860 erhöll den i stället nya funktioner. Skolan fortsatte visserligen att bedriva teckningsundervisning

i bottenvåningen, men övervåningen försågs med bokhyllor och hit flyttade man över stiftsbiblioteket från domkyrkans vind.

Vid reparationer på 1880-talet gav man putsen nya kulörer. Då blev fasaden grå med vita lisener. År 1889 när skolan flyttade vidare till det nya läroverket av Isaeus lämnade man även teckningssalarna och därmed blev hela den gamla gymnasiebyggnaden inrättad som renodlat bibliotek.

Stiftsbiblioteket

Stiftsbibliotekets högst ansvarige var biskopen och eftersom denne även var ansvarig för gymnasiet kallades det ibland gymnasiebiblioteket. Som nämnts ovan brann större delen av stiftets bibliotek upp vid domkyrkobranden 1740. År 1759 hade man lyckats samla ihop 220 volymer, men arbetet gick trögt. Särskilt viktiga för boksamlingens förkovran var donationer och enligt 1723 års kyrkostadga skulle varje dödsbo efter en präst skänka en bok till respektive stiftsbibliotek. År 1770 kunde man räkna in 874 volymer.

En riktigt påtaglig tillväxt av bibliotekets bestånd inträffade under den period då Olof Wallquist var biskop 1787–1800. Han arbetade hårt för att utveckla biblioteket och vid prästmötet 1793 fäste han deltagarnas uppmärksamhet på vikten av att stiftet och skolan hade en gedigen boksamling. En viktig tanke för Wallquist var att förvärva skolans före detta elev Carl von Linnés arbeten och detta lyckades delvis.

Till biblioteket fogade Wallquist även en kuriosasamling, bestående av exempelvis mynt, medaljer, fornfynd och naturalier. Detta material kom senare att bli en del av Smålands museum. Efter Wallquists död 1800 fortsatte bibliotekets expansion, men i något långsammare takt.

År 1838 blev det ett stort tillskott till stiftsbiblioteket. Det rörde sig om den boksamling som var knuten till den skola, som instiftats på Visingsö av greve Per Brahe dy på 1600-talet. Brahe hade för övrigt varit en av de som under-tecknade Växjö gymnasiums fundationsbrev 1643. Detta bibliotek hade förts till Jönköping och dess elementarläroverk. År 1838 beslutade man att överföra böckerna till Växjö med

undantag för de böcker som elementarläroverket i Jönköping kunde ha användning för. Sammantaget levererades 637 av de ursprungligen 874 böckerna till Växjö och lokalen i domkyrkotor-net, som nu började bli för liten.

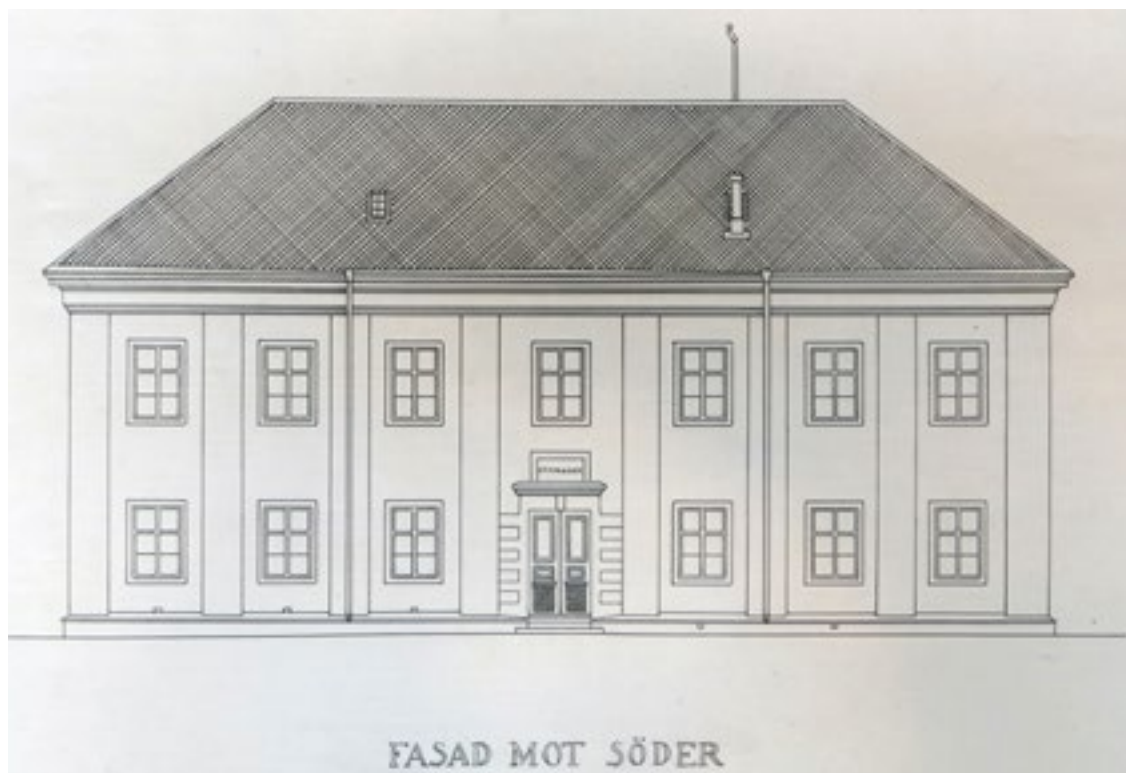
Denna trängsel bland böckerna i domkyrkotor-net blev så pass betänklig att man i samband med domkyrkans restaurering omkring 1850 beslutade att flytta böckerna till gymnasiebyggnadens övervåning, som nämnts ovan. Här fanns det plats för biblioteket att utvecklas och det omfattade i början av 1880-talet ca 45 000 volymer.

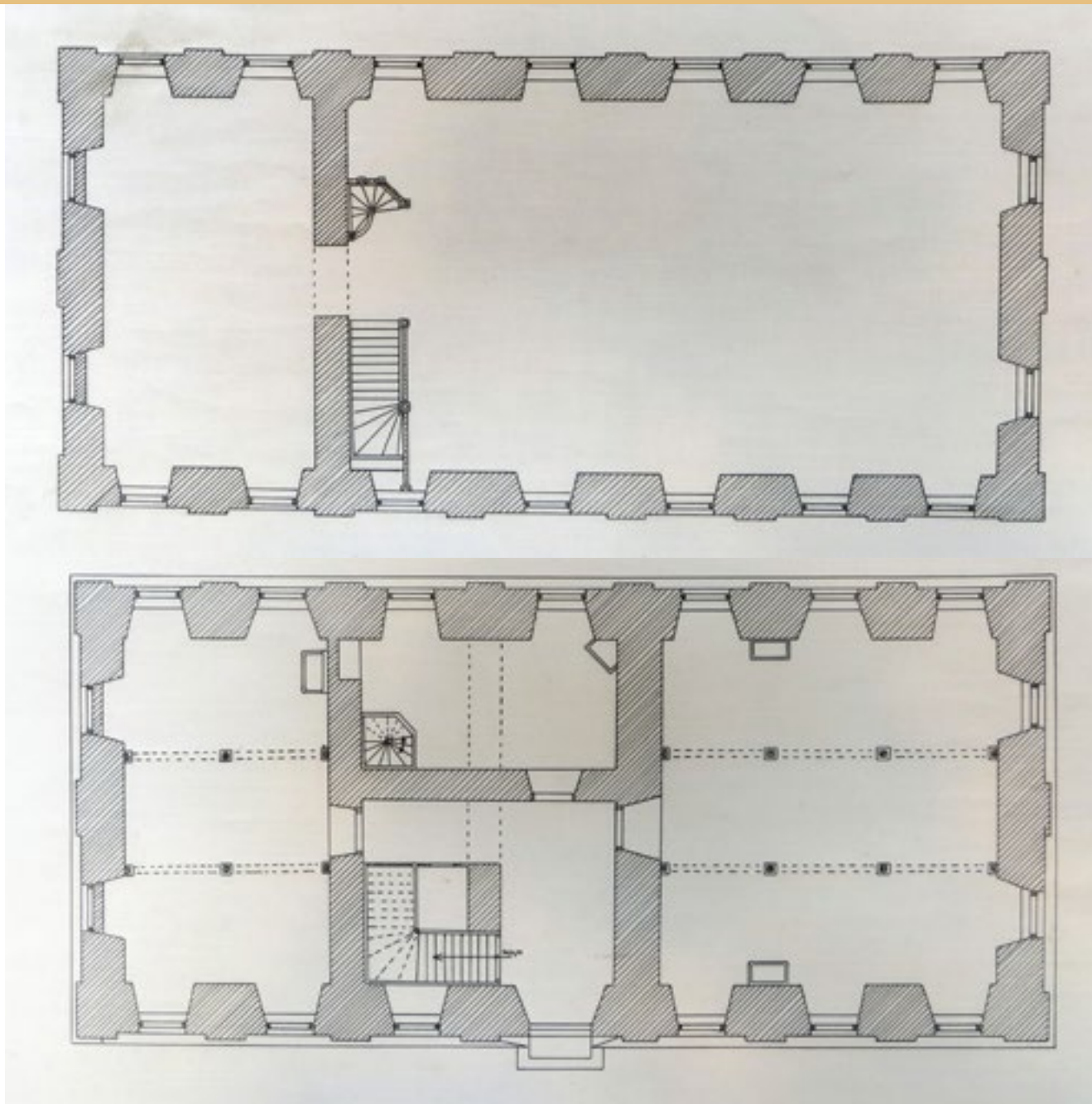
Omkring 1920 fanns det ca 100 000 volymer i biblioteket, men lokalerna var inte tillfredsställande. Den gamla gymnasiebyggnaden saknade uppvärmning, frånsett den stora läsesalen som hade en provisorisk eldningsmöjlighet. En start på projekteringen av en upprustning av byggnaden var att man tog fram uppmättningsritningar av byggnaden. Detta arbete utfördes hösten 1917 av den unge teckningsläraren, sedermera arkitekten Paul Boberg i Växjö.

Uppmättningsritningarna visar den rumsindelning som kom att bibehållas fram till 1970-talet. Huset skiljer sig tydligt från jämförbara byggnader genom att alla eldstäder, främst kakelugnar, är placerade invid eller nära ytterväggarna eftersom rökgångarna förlades till de yttre murarna och inte centralt placerade skorstensstockar.

Karolinerhuset - gamla gymnasiet

År 1917 gjorde den blivande arkitekten Paul Boberg en uppmätning av Gamla gymnasiet – i uppdraget ingick fasader, planer och sektioner. Arkiv: Riksarkivet.

Uppmåtningsritningar av arkitekt Paul Boberg 1917. Den nedre visar bottenvåningen med de ursprungligen tre lektionssalarna. Ovan visas övervåningen med den stora salen som en gång i tiden hade en musikläktare och som senare blev solennitetssal. Arkiv: Riksarkivet.

Ombyggnaden 1922–23

Direkt efter att Paul Boberg upprättat uppmättningsritningar för byggnaden lämnade han ett förslag till ombyggnad. Rumsindelningen tänktes bibehållas, men en stor förändring var att solennitetssalen en trappa upp skulle erhålla ett lägre tak, som skulle bäras upp av träpelare. I vindsvåningen skulle utrymmen tillskapas och förses med ljus från helt nya takkupor.

Åren 1922–23 företogs den planerade ombyggnaden som syftade till att skapa en ändamålsenlig byggnad för stifts- och gymnasiebiblioteket. I bottenvåningen bevarades rumsindelningen med en stor entrélokal, en läsesal mot väster, en expedition mot öster och ett biblioteksrum mot norr. De två rummen mot gavlarna bibehöll sina träpelare för stöd av det ovanliggande bjälklaget. Trappan mot övervåningen flyttades däremot från entrén till ett läge invid gaveln mot öster.

I övervåningen skapades ett mindre bokförråd mot väster samt ett bokförråd i den stora, gamla solennitetssalen. Planerna att sänka taket i denna stora sal förverkligades emellertid inte.

Utvändigt återfick fasadputsens sin röda kulör efter att under många år varit grå. Lisenerna målades i ljusgrått. Vid arbetena återupptäcktes den målade avbildningen av Karl XII:s monogram buret av två lejon. Målningen bevarades och konserverades.

I den östra delen av bottenvåningen fanns expeditionen med en särskild lånedisk bakom ett skrank.
Foto Paul Boberg, Smålands museum.

Byggnadens mellersta rum med bibliotekskatalogen. Vid ombyggnaden gav arkitekten Paul Boberg snickerierna en ålderdomlig utformning, exempelvis med sirliga gångjärn och blyspröjd glasning som här på bilden. Foto Paul Boberg, Smålands museum.

Efter ombyggnaden omkring 1920 inreddes den stora läsesalen i bottenvåningen. Inredningen gavs en utformning som för tankarna till 1700-talets första hälft. Foto Paul Boberg, Smålands museum.

I byggnadens mellersta rum fanns bibliotekskatalogen. Rummets påkostade kassettak är fortfarande bevarat. Längst till vänster skimtar träräcket som avgränsade trappan ner till källarvåningen.
Foto Paul Boberg, Smålands museum.

I byggnadens entréhall finns dörrar som tillkom vid ombyggnaden omkring 1920. Arkitekten Paul Boberg gav dem en ålderdomlig utformning, som anslöt till innertakets dekor.

Gamla gymnasiet under senare decennier

Fram till 1966 inrymdes Växjö stifts- och landsbibliotek i byggnaden. Samma år invigdes det nya stadsbiblioteket vid Västra Esplanaden. År 1968 beslutades att Gamla gymnasiet skulle övertas och förvaltas av Kungl. Byggnadsstyrelsen. Dessa förhållanden varade fram till 1993 när Statens fastighetsverk bildades och övertog byggnaden.

Från och med början av 1970-talet användes byggnaden av domkyrkoförsamlingen. Här fanns lokaler för sammanträden och tjänsterum för bland annat biskopen och stiftssekreteraren. Dessa nya funktioner krävde förändringar i byggnaden och därför initierades en renovering, som i vissa fall medförde radikala förändringar. Rumsindelningen ändrades i flera avseenden och äldre fast inredning byttes ut. Den i dag befintliga trappan genom alla våningar tillkom samtidigt som man installerade en hiss i byggnaden. Arbetena skedde efter länsarkitekten Hans Lindéns program och det var 1974 som byggnaden förklarades för byggnadsminne.

Några år efter att Svenska kyrkan skiljdes från staten år 2000, ägs och brukas Gamla gymnasiet av Svenska kyrkan och Växjö domkyrkoförsamling. Det är således inte stiftet, utan Växjö pastorat som använder den. Under åren kring 2010 planerades och genomfördes en omfattande renovering och utbyggnad av det gamla skolhuset. Efter att arbetena färdigställts 2015 kunde ett nytt Domkyrkocentrum invigas.

Det innehåller ett kombinerat församlingshem och administrationscentrum för pastoratet. Förutom Gamla gymnasiet finns en nyuppförd, fristående byggnad som länkas samman med det gamla skolhuset via en underjordisk gång. Till anläggningen hör också en nedsänkt torgyta med vattenspegel, sittplatser och terrasseringar.

Om- och tillbyggnaden av Domkyrkocentrum tillkom efter en arkitekttävling där det vinnande förslaget var ritat av Arkitektbolaget i Växjö. Med anledning av platsens känsliga kulturhistoriska värden ställde Länsstyrelsen krav på att en tillbyggnad inte skulle konkurrera med Gamla gymnasiet. Därför erhöll den en mörk fasad, som upplevs mindre och som inte leder till jämförelser med den äldre byggnaden. Tillbyggnaden nås dessutom under marknivå utan någon förbindelse ovan mark.

Gamla gymnasiet vid 1900-talets mitt.
Foto Jan Erik Anderbjörk, Smålands museum.

I början av 1970-talet försågs entrén med en ny trappa, vilket underlättade kommunikationerna i huset. Tidigare hade huvudtrappan legat vid den östra gaveln och mynnat upp i den stora solennitetssalen.
Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB.

Entrérummets kassettak är fortfarande bevarat. Här har arkitekten låtit en schablonmålad bård på bjälkarnas undersida ge illusion av intarsia.

Gamla gymnasiet i dag

Efter renoveringen som slutfördes 2015 är Gamla gymnasiet en funktionellt inredd byggnad med kontor, mötesrum och en stor samlingssal – den gamla solennitetssalen. Strax innanför entrén ligger trapphuset, som bland annat omfattar ett

kassettak från ombyggnaden i början av 1920-talet. Taket består av brunbetsade trätytor med mörkare schablonmålade dekorationer, som efterliknar intarsia.

När Domkyrkocentrum skapades 2015 tillkom ett nytt nedsänkt torg och en ny länga i vinkel mot den gamla skolbyggnaden. Den nya byggnadskroppen gestaltades av arkitekt Ola Malm, Arkitektbolaget i Växjö. Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB.

Domkyrkocentrum med nybyggnad,
Gamla gymnasiet och domkyrkan i fonden.
Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken
Småland AB.

Detta stora rum i den östra delen av bottenvåningen var länge expedition för biblioteket och finns avbildat så som det såg ut på 1920-talet på en annan illustration i denna skrift. Här visas rummets utformning efter ombyggnaden till kontorslokaler för Domkyrkocentrum.

Denna del av bottenvåningen var tidigare en del av den stora läsesalen, vars takfriser från omkring 1920 fortfarande finns kvar.

Det finns även innerdörrar som har denna materialbehandling. Själva trappan genom våningarna tillkom på 1970-talet. För övrigt omfattar bottenvåningen stora rum, men dessa har i vissa lägen avgränsats med glaspartier så att mindre kontorsrum skapats. Bjälklaget bärs i hög grad upp av stående träpelare med nygotiska kapitäl.

En trappa upp är det främst den gamla solennitetssalen som minner om gamla tider. Rummet får en högre takhöjd genom att det överliggande bjälklaget är upphöjt och utefter väggarna har taket en välvning. När solennitetssalen skapades var den något större och omfattade fem fönsteraxlar på långsidorna. Sedan ombyggnaden på 1970-talet sträcker den sig endast över fyra fönsteraxlar. På denna våning har även domprosten sitt ämbetsrum.

I vindsplanet finns modernt inredda kontorsrum. Källaren under delar av byggnaden är inte ursprunglig.

Byggnadens största rum har alltid legat på övervåningen. Det omskapades vid ombyggnaden omkring 1830 och präglas än i dag av denna förändring och det välvda taket.
Foto: Jörgen Ludvigsson, Kulturparken Småland AB.

Gamla gymnasiets närmaste omgivning

I dag omges domkyrkan och Gamla gymnasiet av Linnéparken – en park av engelsk karaktär med gräsmattor, större träd och grusgångar. Mellan de två byggnaderna står en staty av skalden och biskopen Esaias Tegnér. Konstverket skapades av den då unge skulptören Arvid Källström år 1926, när det var hundra år sedan Tegnér flyttade till staden. Sedan länge är det tradition att Växjös nyblivna studenter samlas vid statyn för sång, högtidstal och hurrarop.

Invid Tegnérstatyn och huvudingången till Gamla gymnasiet står en väldig tysklönn, ibland kallad sykomorlönn.

I vinkeln nordost om Gamla gymnasiet och Domkyrkocentrumets nybyggnad har man skapat ett nedsänkt torg med en stor vattenyta. Man når torgytan via trappor eller rampen som löper mellan terrasseringarna. Torgytan begränsas mot söder och väster av Domkyrkocentrumets suterrängvåning.

Sydväst om domkyrkan finns en byst av en av skolans elever: Carl von Linné. Denna skulpterades 1909 av konstnären John Börjeson. Linnéparken är speciell genom att det i den växer representanter för samtliga 24 klasser i växtriket, allt enligt Carl von Linnés sexualsystem.

Det nya nedsänkta torget är tänkt som en mötesplats. I fonden låg tidigare den östra stadsporten.

Kronologi

1570	En av de tidigaste, konkreta uppgifterna om ett skolhus i Växjö
1613	En ny skolbyggnad färdigställs ungefär där Gamla gymnasiet ligger i dag
1643	Växjö gymnasium grundas
1695–1715	Gamla gymnasiet uppförs
1740	Domkyrkan eldhärjas och Gamla gymnasiet skadas
1775	Gamla gymnasiets fasad avfärgas i gult med blå lisener
1802	En kompletterande skolbyggnad av trä uppförs i Gamla gymnasiet närhet
1828–31	Gamla gymnasiet genomgår en stor ombyggnad och eldstäder installeras
1860	Växjö gymnasium lämnar i huvudsak Gamla gymnasiet och flyttar till det nya läroverket
1889	Gamla gymnasiet får en renodlad biblioteksfunktion
1922–23	Gamla gymnasiet byggs om i enlighet med arkitekt Paul Bobergs förslag
1926	Tegnérstatyn utanför Gamla gymnasiet tillkommer
1966	Biblioteket flyttar från Gamla gymnasiet till det nya stadsbiblioteket
1968	Kungl. Byggnadsstyrelsen övertar ägandet och förvaltningen av Gamla gymnasiet
1974	Gamla gymnasiet förklaras för byggnadsminne i samband med en ombyggnad
2015	Domkyrkocentrum invigs

Källor och litteratur

Arkiv

Stockholm

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA): bildmaterial

Riksarkivet/Marieberg, Överintendentsämbetets arkiv (profana byggnader); PV 76, 1–2 Växjö gymnasiebibliotek

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Geometrisk avmätning F89-1:1 (1659)

Geometrisk avmätning F89-1:4 (1697)

Geometrisk avmätning F89-1:7 (1726)

Geometrisk avmätning F89-1:11 (1783)

Geometrisk avmätning F89-1:17 (1844)

Växjö

Länsstyrelsen i Kronobergs län: byggnadsminnespärm

Stiftelsen Smålands museum: topografiska arkivet, bildarkivet

Växjö kommun, stadsbyggnadskontoret: arkivet

Otryckta källor

Ekberg, Karl (2013). Karolinerhuset, Kv Domkyrkan 1, antikvarisk förundersökning. Tyréns AB.

Medeltiden i Växjö och Varend, <http://www.kulturparkensmaland.se/1.0.1.0/818/1/>

Muntliga källor

Mats Lindblad, kyrkogårds- och fastighetschef, Växjö pastorat
Vicki Wenander, bebyggelseantikvarie, Wenanders byrå, Stockholm

Tryckta källor och litteratur

Ahlenius, Karl & Kempe, Arvid (1917). Sverige. Geografisk, topografisk, statistisk beskrifning. Del 2, Kronobergs, Jönköpings, Kalmar, Gotlands och Östergötlands län.

Alering, Åsa m.fl. (2015). Växjö 10:14 och Domkyrkan 1, Kronobergs län, Småland, Växjö kommun, Växjö socken, fastigheterna Växjö 10:14 och Domkyrkan 1, Växjö 170:1. Arkeologisk undersökning 2013, Rapport 2015:34. Statens historiska museer.

Alering, Å. Balić, I. Billström, L., Lagerås, P., Larsson, S., Åstrand, J. (2015). Arkeologi vid domkyrkocentrum. Publik tidsskrift utgiven av Uppdragsverksamheten vid SHMM, Kulturen i Lund, Museiarkeologi sydost och Kulturparken Småland. Lund.

Arcadius, Carl Olof (1889). Anteckningar ur Vexjö allmänna läroverks häfder till år 1724. Festskrift vid invigningen af nya läroverkshuset i Vexjö.

Arcadius, Carl Olof (1922). Anteckningar ur Växjö allmänna läroverks häfder till 1724–1807 (efter författarens död utgivna av Gustaf Ernst).

Balic, Ivan (in prep). Arkeologisk rapport från Slutundersökning Domkyrkocentrum.

Barck, Jonas (1994). Landsbibliotekets gamla samlingar. Om

handskrifter och böcker ur Landsbibliotekets i Växjö gamla samlingar.

Carlander, C. M. (1904). Svenska bibliotek och exlibris.

Dahlbergh, Erik (1856[1716]). Eric Dahlbergs Suecia antiqua & hodierna (Faks.-uppl.).

Dahllöf, Nils (red.)(1943). Minnesskrift vid Växjö gymnasiums 300-årsjubileum.

Eilert, Eric (1975). Från stiftsbibliotek till mediatek: Stifts- och landsbiblioteket i Växjö – ett bibliotek med anor. Landsbiblioteket i Växjö skrifter 1.

Ekegård, Einar (uå). Den Lingska gymnastikbyggnaden.

Elmgren, Henrik (1967). ”När Jönköping fick nytt läroverk” i Småländska kulturbilder 1967 : Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund.

Elmgren, Henrik (1975). Trivialskolan i Jönköping 1649–1820.

Fridlund, O (1922). ”Växjö stifts- och landsbibliotek” i Hyltén Cavallius-föreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård. Årsbok 1922.

Gustafsson, Evald & Ullén, Marian (1970). Växjö domkyrka, Växjö, Småland. Band IV:1. Sveriges kyrkor, Småland 136.

Kallhed, Jesper (1992). Johan Abreham Wilelius kyrkoarkitektur 1823–1837. Konstvetenskapliga institutionen Stockholms universitet.

Karlson, Bo E. (1984). Bebyggelse i Jönköping 1612-1870 : offentliga institutioner.

Karlson, Bo E. (2010). Jönköping – den nya staden : bebyggelse och stadsplanering 1612–1870.

Kristenson, Hjärdi (2005). Skolhuset : idé och form.

Nordmark, Håkan (red.)(1997). Kulturbilder från småländskt 1700-tal. En kommenterad och språkligt moderniserad utgåva av Samuel Kroks Urshults pastorats inbyggares seder och Samuel Ödmanns Hågkomster från hembygden och skolan.

Larsson, Lars-Olof (red.) (2006). Linné : en småländsk resa.

Larsson, Ludvig (1922). Växjö gamla lärdomskvarter.

Leivas, Ivonne Dutra & Åstrand, Johan (2015). Två rapporter från Växjö stad 2014. Mellan domkyrkan och Karolinerhuset.

Kulturlager i Linnégatan, Växjö kommun, Småland. Kalmar läns museum. Arkeologisk rapport 2015:3.

Linné, Carl von (1935). Linné om Småland : ur öländska och gotländska resan 1741 och skånska resan 1749. Smålandsposten.

Lissing, Thomas (2009). Paul Boberg : arkitekt och kulturperson.

Rogberg, Samuel (1770). Historisk beskrifning öfver Småland i gemen.

Schönbäck, Hedvig (2008). De svenska städernas begravningsplatser 1770-1830 : arkitektur, sanitet och det sociala rummet. Diss.

Södergren, Jacob (1927). ”En resa genom Växjö år 1759” i Hyltén Cavallius-föreningen för hembygdskunskap och hembygdsvård. Årsbok 1927.

Tegnér, Esaias (1913). Esaias Tegnér:s samlade dikter : nationalupplaga.

Växjö stifts herdaminne (1932) (uppslagspost: Erlandus Dryselius)

Ödmann, Samuel (1830). Hågkomster från hembygden och skolan.

LÄNSSTYRELSEN
I KRONOBERGS LÄN

BESLUT

Datum
2007-12-17

Ärendenummer
432-8799-07

1 (3)

Växjö Domkyrkoförsamling
Box 307
351 05 VÄXJÖ

**Förklaring om övergång av statligt byggnadsminne
till byggnadsminne beträffande Gamla gymnasiet,
Växjö Domkyrkan 1, Växjö kommun.**

FÖRKLARING

Länsstyrelsen förklarar härmed enligt 3 kap 7 § lagen (1998:950) om kulturminnen (KML) att Gamla gymnasiet på rubricerad fastighet har övergått till att bli byggnadsminne enligt 3 kap 1 § samma lag från att ha varit statligt byggnadsminne.

SKYDDSFÖRESKRIFTER

1. Byggnaden får inte rivas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnadens inre får ingrepp inte göras i stomme, ursprunglig planlösning eller äldre fast inredning.
3. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med traditionella byggnadsmaterial och metoder på ett sådant sätt att byggnadens kulturhistoriska värde inte minskar.
4. Byggnadens närområdet får inte ytterligare bebyggas och skall hållas i sådant skick att dess karaktär inte förvanskas.
5. Om det av särskilda skäl är nödvändigt att ändra byggnadsminnet i strid med skyddsföreskrifterna skall ansökan om tillstånd enligt 3 kap 14 § (KML) inges till Länsstyrelsen.

C:\DOCUMENTS AND SETTINGS\JENNY\LOKALA INSTÄLLNINGAR\TEMPORARY INTERNET FILES\OKA GAMLA GYMNASIET.DOC

Postadress	Centraladress	Telefon	Telefax	E-post	Hemsida
351 86 VÄXJÖ	Kungsgatan 8	0470-860 00	0470-862 20	lansstyrelsen@g.ln.se	www.g.ln.se
Kontakt i detta ärende					
Margit Fennström		0470-864 88	0470-862 60		

BESLUT
Datum
2007-12-17

Ärendenummer
432-8799-07

2 (3)

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Byggnaden blev 1974 statligt byggnadsminne och skyddades enligt förordningen om statliga byggnadsminnen (SFS 1988:1229) men saknade skyddsföreskrifter. Den 7 april 1993 fastställdes av Riksantikvarieämbetet utarbetade skyddsföreskrifterna för byggnaden. I samband med att Växjö Domkyrkoförsamling år 2006 efterträdde Statens fastighetsverk som ägare till byggnaden övergår den från statligt byggnadsminne till byggnadsminne enligt 3 kap 1 § KML.

BYGGNADSHISTORIA

Gamla gymnasiet uppfördes under åren 1696 för Katedralskolan. Sten till bygget hämtades från Kronobergs slottsruin. Eldstäder sattes in först år 1831. I en av de första årskullarna i den nyuppförda katedralskolan gick prästsonen Carl Linnaeus vilken senare kom att adlas Carl von Linné. I bottenvåningen fanns klassrum och den övre våningen var uppdelad i ett större och ett mindre auditorium. Den större salen kallas även Tegnérssalen, eftersom Esaias Tegnér höll sina berömda skoltal där. Byggnaden har även använts som bibliotek och senare nyttjats av donkapitlet. Den klassicistiska byggnaden är uppförd av sten i två våningar. Fasaden är slätputsad och färgad i en röd ton. Den var tidigare spritputsad med slätputsade pilastrar och fönsteromfattningar. Byggnaden ligger inom riksintresseområdet Växjö stad.

ÖVRIGA UPPLYSNINGAR

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om vård och underhåll.

Detta beslut kan inte överklagas.

Margit Forsström

Jenny Svensgård

BESLUT
Datum
2007-12-17

Ärendenummer
432-8799-07

3 (3)

Bilagor

Riksantikvarieämbetets meddelande daterat 2007-12-03
Skyddsföreskrifter daterade 1993-04-07

Kopia för kännedom till

Fastighetsregistermyndigheten i Kronobergs län
Riksantikvarieämbetet
Smålands museum
Växjö kommun, Byggnadsnämnden
Växjö kommun, Kulturnämnden
SUE, Plan
SUE, Kulturmiljö

Foto: Jörgen Ludvigsson,
Kulturparken Småland AB.

Vid Tegnérstatyn mellan Gamla gymnasiet och
domkyrkan är det tradition att stadens nya
studenter samlas för att fira sin examen.
Foto Smålands museum.

Gamla gymnasiet vid 1900-talets mitt.
Foto Jan Erik Anderbjörk, Smålands museum.